KARA BİR GÜN

İSTANBUL NASIL İŞGAL EDİLDİ?

AZİZ HÜDÂİ AKDEMİR

Hazırlayan:
İbrahim Öztürkçü

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1760
EDEBÎ ESERLER: 979

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-197-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Fotoğrafı: Amerikan Kongre Kütüphanesi Arşivinden

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İbrahim Öztürkçü: 1980 yılında Van'da doğdu. İlköğrenimini memleketinde, orta öğrenimini ise Gaziantep'te tamamladı. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2001 yılında mezun oldu. Aynı yıl başladığı Eski Türk Edebiyatı alanında yüksek lisans çalışmasını 2004 yılında tamamladı. Çeşitli dergilerde editörlük, yazı işleri müdürlüğü yapan, edebiyat tarihi alanında makaleler neşreden yazar, Doktora çalışmasına Yeni Türk Edebiyatı alanında İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde devam etmektedir.

Kitap çalışmaları: *Kültür ve Edebiyatımızda İlkler ve Enler* (2009), Şemseddin Sami'den *Emsâl-Özdeyişler* (2010); *Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hâtıratı* (2012); *Abdülhamid'in Âhı-Süleyman Nazif İttihat ve Terakki'yi Anlatıyor* (2014), Feridun Kandemir'in *Rıza Tevfik'in İtirafları: Hayatı-Felsefesi-Şiirleri* (2013), *Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmed Âkif* (2016), Midhat Cemal Kuntay'ın *Fatih ve Fetih: Fatih Sultan Mehmet* (2018), *Mehmed Âkif Tartışmaları I-Safahât/Birinci Kitap Tartışmaları* (2021).

İÇİNDEKİLER

AZİZ HÜDÂİ BEY VE HÂTIRALARINA DAİR..... 9
Aziz Hüdâi Akdemir Kimdir? 16
KARA BİR GÜN..... 27
İstanbul Nasıl İşgal Edildi? 27
Ercüment Ekrem Beyefendi'nin Mektubu..... 29
Mondoros'tan Sonra..... 34
SANSÜR BAŞLIYOR! 36
İstanbul'da Bir Zafer Alayı 38
TELLİ PULLU ATA BİNİP ŞEHRE GİREN CENERAL..... 42
Merhum Nihat Bey'in Bir Makalesi..... 42
Kara Bir Gün ve Beklenilen Ses 44
ŞEHİR CENAZE ÇIKMIŞ BİR EV GİBİ DURGUN!..... 46
Eğer Kaçmaya Teşebbüş Ederseniz... 49
BEN MÂ-FEVK TANIMAM! 50
BEN HİÇ ŞARAP İÇMEM! 56
Bir Yudum Kahve..... 60
Lorevera'nın Karşısında 62
DİVÂN-I HARB! 66
Silviyo'nun Karıncaları 69
BEN DE MAHPUSUM..... 70
NASIL ÖLEYİM? 74
Yaşadığımızı, Duyduğumuzu Haykıralım! 78
Fransız Milletini Tahkir! 83
TARİHİNİZİ KARIŞTIRDIM! 84

Bütün Fransızlara 85
Piyer Loti'ye 86
Karanlıkta Bir Ziyaret 88
Vaziyetiniz Korkulu Yüzbaşım! 91
CENERAL GELMEDİ 94
HÂLÂ SORGU YOK! 100
Şarabın Tesiri 101
RÜYALI, KÂBUSLU BİR AN! 104
DEĞİŞEN BİR ŞEY YOK… 116
Casuslar Odasında 116
İskambil Falları 124
UZUN BOYLU ADAM… 126
NİÇİN BENİ KURŞUNA DİZMEDİLER? 131
EMRİ BİLDİKLERİ HALDE… 134
Bekirağa Bölüğü'nde 138
Bizde Sansür 151
SANSÜR VE GAZETECİLER 152
CÜR'ET-İ AKURÂNE! 155
SANSÜR VE GAZETELER 159
NAZİF'İ TANIYORDUM! 163
NAZİF'İN BİR MEKTUBU 170
MÜCADELEYİ DOĞURAN RUH VE
HEYECAN HAMLESİ 175
EKLER 177

AZİZ HÜDÂİ BEY VE HÂTIRALARINA DAİR

İnsanların hayatında kaderin çizdiği dönüm noktaları olduğu gibi, devletlerin de istiklal ve beka süreçlerinde kritik virajlar ve kırılma noktaları vardır. Bilindiği gibi geçmişten devraldığı devlet ve kültür mirasını bir medeniyete dönüştüren Osmanlı Devleti, özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra hızlı bir inkıraz sürecine girmiştir. Kahramanlık destanları kadar büyük acıları bünyesinde barındıran bu yıllar, millet olma bilincinin ve ulusal kaygıların da pekiştiği senelerdir.

Birinci Dünya Savaşı'nın son senelerinde Arabistan'ın, Irak'ın, Sina cephesinin ve büyük bir imparatorluğun nasıl parçalandığını gören Türk milleti; Yemen, Medine, Kafkasya, Galiçya, Çanakkale'deki kahramanlıklara rağmen bu büyük savaşta mağlup olmuştu. Mondros Mütarekesi imzalanmadan evvel İngiliz Başvekili Loyd Corc'un *"Türkleri pâyitahtından, ekseriyeti Türk olan yerleri Türkiye'den ayırmak hiç kimsenin aklından geçmez."* sözüne[1] ve teminatına rağmen, Mütareke şartları Osmanlı Devleti'ne bir emrivakiyle adeta dayatılmıştı. Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasındaki Mondros Ateşkes antlaşmasından hemen sonra, öteden beri ülkeyi parçalamak ve İstanbul'u işgal etme planı[2] safha safha fiiliyata dökülmüştü.

---

1 Mahmud Sâdık, "Mondros Mütarekesi'nin Sene-i Devriyesi", *Sabah gazetesi*, nr. 11831, 31 Teşrînievvel 1338 (1922), s. 1.

2 Birinci Dünya Savaşı'ndan beş ay evvel 8-21 Şubat 1914 tarihinde Petersburg'da yapılan gizli toplantıda İstanbul'un ve Boğazların zaptı için bir plan hazırlanmış ve bu planın bir parçası olarak Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve diğer hükümetlere düşen vazife kendilerine tebliğ edilmiştir. Vakit gazetesinde neşredilen "İstanbul'u Almak Hırsı" başlıklı makalenin bu iddiayı Mondros Mütarekesi'nden 5 ay evvel gün-

Osmanlı Devleti, 31 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamasına rağmen, 13 Kasım 1918'de İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyan kuvvetleri İstanbul'a çıkartma yapmıştır. 18 Kasım 1918'de İstanbul'un İtilaf devletlerince resmen işgal edilmesi, tarihte Birinci İşgal dönemi olarak nitelendirilir. Payitahtın işgalinin üzerinden 6 ay geçtikten sonra bu sefer de Ege'nin kalbi olan İzmir şehri işgal edilmiştir. 16 Mart 1920'de İngilizler, Osmanlı'nın başkentini ikinci defa işgal edince, tarihe kara bir sayfa olarak geçen kanunsuz muameleler ve işgal faciaları da böylece başlamış ve bu süreç 6 Ekim 1923'te İstanbul'un Kurtuluşu ile ancak sona ermiştir. İtilaf devletleri işgal planlarını o kadar ustalıkla ve gizlilikle yürürlüğe koymuşlardır ki, İstanbul'un işgalinden hükümet, ancak matbuat vasıtasıyla haberdar olabilmiştir. İngilizler böylece, hükümetin işgali için gerekli tedbirleri almalarına fırsat vermemek istiyordu. Bu sebeple Türk askeri, işgal günlerine bu şekilde hazırlıksız yakalanmıştı. Nitekim İngiliz askerleri Onuncu Fırka'nın Şehzadebaşı Karakolu'nda ikamet eden musiki efradına ansızın hücum ile silahsız askerlerimizi yataklarında şehit etmişti.[3] 16 Mart Şehitleri, işte bu savunmasız yataklarında şehit edilen masum askerlerdir…

---

deme getirmiş olması bir hayli ilginçtir. Konuyla ilgili bkz. "İstanbul'u Almak Hırsı", *Vakit gazetesi*, nr. 169, 8 Nisan 1334 (1918), s. 1.

3 İşgal yıllarında ingiliz vahşetinin acı bir tablosu olan 16 Mart Vakası, insanlık tarihinin de en utanç verici safhalarındandır. 16 Mart sabahı Şehzadebaşı'nda 10. Tümen karargâhını basan ingilizler, önce gece nöbetini tutan Reşadiyeli Velioğlu Mehmed'i şehit etmiş, ardından askeri bando erlerinin uyuduğu koğuşu basmıştır. Bir anda kan gölüne dönen koğuşta Ahmedoğlu Nasuh, Kadiroğlu Ömer Osman, İbişoğlu Abdülkadir ve Abdullah Çavuş'u hunharca katledilmiştir. Müslüman halkın çoğunlukta olduğu Şehzadebaşı gibi yerde, karargâh binasını basarak 6 askerimizi şehit eden alçaklar, 15 askerimizi de yaralayarak halka gözdağı vermeyi amaçlamışlardı. Cumhuriyet döneminde adına zaman zaman anma törenleri düzenlenen 16 Mart şehitlerinin unut-

KARA BİR GÜN

İstanbul nasıl işgal edildi?

"Kara Bir Gün" başlığını merhum Süleyman Nazif'in 9 Şubat 1919 tarihli "Hâdisât" gazetesindeki fıkrasından alıyorum. Onun "Kara" dediği gün, Fransızların Şark Ordusu Kumandanı Franse Desperey [*Franchet d'Esperey*]'in İstanbula girdiği tarihtir. Hâlbuki o günden itibaren (1)922 tarihine kadar İstanbul'un geçirdiği günlerin hepsi biri birinden karadır. Hele İkinciteşrîn [Kasım] (1)920'den sonra geçen 700 günün hepsine birden zifirî bir gece demek yanlış olmaz. Büyük Harb'in ilk gününden 19 Mayıs 1920'de Samsun'da parlayan müjdeci sabaha kadar matemsiz bir günümüz ve rahat uyunmuş bir gecemiz var mıdır? İşte bunun içindir ki Süleyman Nazif'in serlevhasını bu uzun gecelerin başına bir külâh olarak geçiriyorum.

Louis Franchet d'Espèrey

Muhterem okuyucu, ben bir roman yazmıyorum; bir hakikati değiştirerek size bir roman gibi okutmak fikrinde de değilim. Bu yazılar tarih arabasının tekerlekleri altında sesleri duyulmayan, ezilen zerrelerden birinin hikâyesidir. Romana çok benzer. Burada tesadüf tanrısının o kadar garip cilvelerini göreceksiniz ki bir hakikati okuduğunuza şüphe edeceksi-

niz. Romanlarda hayal, hakikat kostümü içindedir. Burada bunun aksi görülecektir.

Bu hikâye benimdir. Fakat kendim için yazılmış değildir. Bir memlekete düşman ayağının girmesi ne demektir? Bir milletin istiklâlini kaybetmesi ne demektir? Bunu yurdunun gençlerine anlatmak, işgal felâketlerini yakından görememiş ve istiklâlimizi kurtarmak azmiyle kendilerini ateşlere atmış büyüklerimizin gayelerini henüz tetkik edememiş olanları uyandırmak için yazılmıştır. Kendimden bahsetmek ve bir "hâtıra" yazmak hatırımdan hiç geçmeyen bir şeydir. Esasen işgal günlerinin her biri bir felâket tarihidir ve her Türk'ün yazılacak bir hatırası vardır. İstanbul'un o zamana ait içyüzü, mühim ve meraklı bir tarih faslı teşkil eder. Bunun vücuda gelebilmesi için birçok hatıraların toplanması lâzımdır; fakat işte seneler geçti ve hatıralar silinmeğe başladı; hâlâ bir iki hayalî yazıdan başka tarihe yarıyacak bir şey çıkmadı. Bir iki genç muharrir İstanbul'un işgal tarihini yazmağa yeltendiler. Bu lüzumu duymak ve bu güç işe başlamak tebrike değer bir meziyettir; ne yazık ki bu gençler ancak bir roman yazabildiler ve tarihin aradığı hakikatlere pek az temas ettiler. Bunlardan daha fazla bir şey beklenemezdi, çünkü o zamanın gizli işlerini bu gençler bilemezdi ve ellerinde doğru yazılmış bir kayıt da yoktu. Onlar ancak görebildiklerini ve işittiklerini yazdılar; yazılanlar doğru olsaydı yine bir hizmet yapabilirlerdi. Hâlbuki en mühim vak'alar o kadar uydurulmuş ve şeklini değiştirmişti ki bunları neşreden gazeteye bir mektup yazarak bir kaç misal ile bu yazıların tamamen yanlış olduğunu izah lüzumunu duydum. Bu mesele Matbuât Umum Müdürü Ercüment Ekrem Beyefendi'nin[1] de dik-

[1] Ercüment Ekrem Bey, kendi ifadesiyle 13 Şubat 1919 (bazı kaynaklarda 5 Mart 1919 olarak geçmektedir) tarihinde Hariciye Nezareti Matbuât Umum Müdürlüğüne atanmış, ancak milliyetçiler lehine, işgal kuvvetleri aleyhine kararlar verdiği için 28 Temmuz 1335 (1919)

SANSÜR BAŞLIYOR!

Sansürü İtilâf devletleri namına kontrol edenler hep Ermeni, Rum ve Yahudi idiler; fakat…

İtilâf orduları İstanbul'a girince askerî sansür heyetindeki vazifem bitmişti. Tekrar Kuleli mektebindeki derslerime dönüyordum. Yeni bir emir aldım: Muhtelit [karışık] Sansür Hey'eti'ne Türk murahhası [delegesi] olarak iştirak edecektim. Dört arkadaş Galata'da Agopyan Hanı'ndaki[8] odada, toplandık; İtilâf murahhaslarını bekliyoruz. Biraz sonra içeriye bir İngiliz binbaşısı girdi. Bizi askerce selâmladı. "Rusya'ya karşı askerî sevkiyât yapacağımızdan gazeteleri bizim de kontrol etmemiz icap ediyor" dedi, "Lûtfen bana da bir masa gösterir misiniz?" Bu, hiç beklemediğimiz bir nezaketti. Köprü üzerinde Fransız askerleri kadınlarımızın çarşaflarını yırtar, fesleri denize atar, Boğaziçi köylerinde evlere tasallut ederken... Bir İngiliz zabitinin bu muamelesi bizi hayret ve takdir içinde bırakmıştı. Hâlbuki sonraları, yani İstanbul'un hakiki işgal altına alındığı

---

[8] Galata'da Bankalar Caddesi'nde bulunan Agopyan Hanı, dört katlı büyük ve kârgir bir binaydı. Yüksekliği yirmi metreydi. 1931 yılında kadar içinde yüzden fazla müstahdem olan muhtelif dairelere taksim edilmişti. İşgal yıllarında han, Türk devlet ve kültür adamlarının tutulduğu yerlerden biriydi. Aziz Hüdâi Bey gibi Yusuf Akçura da 1919 yılının sonunda İngilizler tarafında tutuklanarak *Agopyan Hanı*'na hapsedilmişti. 18 Ocak 1931 Pazar günü hanın alt katındaki film atölyesinde dikkatsizlik neticesinde bir yangın çıkmış; faciada 7 kişi ölmüş, 19 kişi ağır ve hafif yaralanmıştı. O tarihte Agopyan Hanı'nda bir tütün şirketi, ikinci katında Aslan ve Eskihisar Çimento Şirketi, Yorgi Film Müessesesi, itacaret ve sanayi şirketi, Mehmet Vasfi Bey yazıhanesi gibi istihadam alanları vardı. Geniş bilgi için bkz. "Dün Akşamki Yangın Faciası", *Vakit gazetesi*, nr. 4682, 19 Kânunusâni 1931, s. 1, 7 (İ.Ö.).

İkinciteşrîn [Kasım] (1)920'den sonra İngilizlerin yaptığı fena, zorba ve haksız muâmeleler Fransızlarınkinden aşağı değildi. Bu vaziyet bize iki siyaset ve iki terbiye arasındaki farkı pek iyi göstermiştir.

Agopyan Hanı'nda çok kalmadık: Yenipostaneye geçtik. Burada Türk zabitleri her gün bulunmakta ve İngiliz, Fransız, İtalyan zabitleri nöbetle gelip gitmekte idiler. Hattâ bir aralık kendi direktiflerine göre sansür işini tamamen bize bırakarak hiç uğramaz olmuşlardı. Fakat İtilâf hesabına bizi mes'ul tutmağa başladıklarını görünce bu karışık vazifeyi yapmayacağımızı bildirdik. İtilâf kumandanları ciddî bir sansür teşkiline karar verdiler. Bizden Erkânıharp Binbaşısı Hüsrev Bey (şimdi Tahran büyükelçisi) sansür müfettişi tayin olundu.[9] İtilâf orduları da binbaşı rütbesinde birer şef tayin ettiler. Galata'da Ünyon Hanı'na geçtik. Bizden her gün bir zabit, İtilâf zabitleriyle beraber bulunacak ve kontrol memurlarına nezaret edecekti. İtilâf kontrol memurları Türkiye'de doğup büyümüş Ermeni, Rum, Yahudi gençle-

[9] Aziz Hüdâi Bey, emekli olduktan sonra çıkardığı ve başyazarlığını yürüttüğü Büyük Çağ dergisinde, yakında tanımış olduğu Hüsrev Gerede'yi kısaca şöyle anlatmıştır: "1888'de Edirne'de doğmuştur. 1908'de Harp Akademisinden çıkmış, Balkan Harbi'nde bulunmuş, Atina sefaretimiz ateşemiliterliğinde, 1914-1918 Harbi'nde Şark ordumuzda Kazım Karabekir kolordusunun kurmay başkanlığında, Mütareke'de Atatürk'ün kurmay heyetinde bulunarak Erzurum, Sivas kongrelerin iştirak etmiştir. Milli Mücadele'de yine Atatürk karargâhında propaganda ve yazı işlerini idare etmiş, Erzurum'da Albayrak, Ankara'da Hâkimiyet-i Miliye gazetelerinin idare işlerini tanzim etmiştir. 1920'de İstanbul'da toplanan son Meclis'te Trabzon Mebusu olarak bulunmuş, işgalde önemli Türk şahsiyetleri Malta'ya sürülürken Hüsrev Gerede tekrar Anadolu'ya kaçmıştır. Hizmetlerinden dolayı Büyük Millet Meclisi tarafından kırmızı-yeşil İstiklal madalyası ile taltif edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanında ilk Türk elçisi olarak Peşte'ye gönderilmiş, sonrasında Sofya, ardından Tahran büyükelçiliklerinde bulunmuştur. 1935'te ise Tokyo elçisi olmuştur." 1962 yılında İstanbul'da ölmüştür (İ.Ö.).

rinden mürekkepti. Bizimkiler de Matbuat Müdüriyetine mensup memurlardı. İtilâf sansürleri Türk düşmanlığında o kadar ileri gitmişlerdi ki bazı Türk gazeteleri de dâhil olduğu halde, Beyoğlu matbuatının her gün sahifeler dolusu katliâm ve Türk mezâlimi iftiralarını bıraktıkları halde, bizim tarafımızdan ufak bir tekzib ve müdafaaya bile müsaade etmiyorlar, hattâ hükümetin resmî tebliğini bile çiziyorlardı. Erkânı Harbiyemizden verilen direktifte bilhassa bu nokta üzerinde ısrar ediliyor. Deniyordu ki: "…Nöbetçi zabiti, İtilâf sansürüne, karşı Türk hukukunu müdafaa edecek, nokta-i nazarımıza uygun yazıların çıkarılmasına mâni olmağa çalışacaktır."

Filhakika Mihran'ın[10] gazetesinde alel-kemâl [çoğunlukla] mütemâdiyen "300.000" Ermeniyi kestiğimizden bahsediyor, her iki dünya gazeteleri Türk mezâlimine ait resimler ve makalelerle taşıyordu.

İlk nöbet bana düştü. 8/9 Şubat 1919 gecesi nöbete girdim. Bu gece bundan sonra okuyacağınız "Kara Günlerimin" başlangıcıdır. Şimdi size bundan bir gün evvelsini hatırlatayım.

---

[10] Zamanında İstanbul'un en geniş gazetesinin sahibi olan ve ilk defa 10 paraya büyük kıtada gazete çıkaran Mihran Efendi, çıkarmış olduğu gazete münasebetiyle "Sabahçı Mihran" diye anılmaktadır. Sabah dışında Tercüman-ı Şark gibi gazeteleri de çalıştıran Mihran Efendi, birçok çok kitap ve sözlük neşriyatında da bulunmuştur. İstiklal Harbi'nde sonra önce İsviçre'de, ardından ailesiyle beraber Fransa'da yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın son senesinde 94 yaşında ölmüştür (İ.Ö.).

İşgal orduları kumandanı Franchet d'Esperey askeri teftiş sırasında

İstanbul'da Bir Zafer Alayı

8 Şubat 1919, İtilâf Şark Orduları Kumandanı Ceneral Franşe Despere'nin İstanbul'a ikinci defa girdiği gündür. İlk girişleri "Mondros"u müteâkib, 23 İkinciteşrîn 1918'dedir. O tarihlerdeki "Vakıt" gazetesi şöyle yazıyordu:

"Makedonya İtilâf Orduları Başkumandanı, üç gün kalmak üzere *Patri* zırhlısı ile limanımıza geldi. Ceneral Franşe Despere bir muşa[11] râkiben Sarayburnu'ndaki iskeleye çıkmıştır. Ceneral'ı selâmlamak üzere Sarayburnunda bir bölük Osmanlı, bir bölük Fransız ve bir bölük İngiliz askeri ile üç bando muzika bulunuyordu. Ceneral karaya çıkar çıkmaz askerler selâm durmuş ve muzikalar Fransız marşını çalmıştır. İskelede Ceneral, Hükümet-i Osmaniye nanıma süferâ-yı Osmaniyeden Galib Kemalî ve Fahrettin Beylerle; Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye ve bahriye reisleri ve İtilâf mümessilleri tarafından istikbal edilmiştir. Merasim-

[11] Muş: Fransızca gezinti vapuru (haz.).

TELLİ PULLU ATA BİNİP ŞEHRE GİREN CENERAL

Franşe Despere, Enver Paşa'nın yalısına ne fikirle yerleşmişti?

Jeneral bir mantoya sarılmış olup hayvanının dizginlerini Fransız neferleri tutmakta idi. Arkada karargâh sancağı ve maiyeti atlar üzerinde geliyordu. Daha arkada Fransız ve İngiliz süvarilerinden mürekkeb bir bölük ilerliyordu. Alay askerin ve iki tarafında ahz-ı mevki etmiş [mevki almış] olan Rum, Ermeni, Musevi mektepleri talebelerinin resmi selâmı ve Fransız marşı sadâları arasında yavaş yavaş ilerilemiş ve Fransız sefarethânesi'ne vâsıl olmuştur. Jeneral sefarethânede kendisini selâmlamağa gelen Rum ve Ermeni Patrikhanelerinden gönderilmiş heyetleri kabul etmiştir.

Jeneral Ortaköy'de Enver Paşa'nın yalısında ikamet edecektir."

Merhum Nihat Bey'in Bir Makalesi

Jeneral'in bu Sezar-vâri girişi hakkında biraz da kıymetli askerî muharrirlerimizden Erkân-ı Karp Kaymakamı merhum Nihat Bey'in bir makalesini okuyacağız:

"...Franşe Despere[12] telli pullu bir takımla donatılmış bir ata bindi. Atın iki tarafında iki kavas[13] dizginleri tuttuğu

---

[12] Bazı Fransızlar bu Jeneral'in ismini "Franşe Desperey", bazıları da "Franşe Deperey" telaffuz etmektedir. Me'hazlerimize göre yazılarımda bu iki şekle de tesadüf edeceğiz (Aziz Hüdâi Bey'in dipnotu).

[13] Bunların kavas elbisesi giymiş polikaryalar olduğu iddia edilmiştir (Aziz Hüdâi Bey'in dipnotu).

ŞEHİR CENAZE ÇIKMIŞ BİR EV GİBİ DURGUN!

Minareler gördükleri büyük günlerden sonra bu sabah yaygaralarına hayret ve taaccüble bakıyorlar!

Kalabalığı yaramıyorum. Gözlerim geçmiş yıllarla gelecek günlerin arasında bulanmış... Hiçbir şey göremiyorum. Bir ses, bir uğultu... Sokakları bir tente gibi kaplıyan mavi, kırmızı renkler birleşerek hep mavi ve sonra hep siyah bir örtü görünüyor.. Dar bir kefen içinde gibiyim. Niçin bıraktık? Niçin kapılarımızı açtık? Niçin çocuklarımızla bu yabancıların yolunu kesmedik? Niçin medeniyet ve insanlık sözlerine bu kadar aldandık? Sonra içimde gayıplara bağıran bir ses: Allah, zekâ, cür'et, neredesiniz? Eğer siz varsanız, eğer siz sıkılan kullara hazır iseniz ne duruyorsunuz? Bizi bu manzaradan ziyade sıkacak, bu vaziyetten ziyade ezecek daha ne vardır? İşte misafir gibi kabul ettiklerimiz, kardeş gibi beslediğimiz bugün kanımıza ve şerefimize

İşgal Kuvvetleri Garnizonu, Sirkeci (Salt Araştırma Arşivi)

susamış canavarlar gibi göğsümüzün üstüne binmek istiyorlar... Haydi, kahreden kudretlerinizle şu çelik dağları eritiniz, yalnız bizim değil, kendi memleketinin de şerefini çiğneyerek geçen şu kır atı geri çeviriniz ve şu nankör Babillileri çarpınız; bunlar Lût kavminden daha günahkârdır.

Karaköy'e yaklaştım. Arkama döndüm, İstanbul cenaze çıkmış bir ev durgunluğu içinde sisli gibi... Minareler ve kubbeler gördükleri büyük günlerden sonra bugünkü sokak yaygaralarına sessiz ve taaccüble bakıyorlar.

Kalabalığı nasıl yardım, nasıl ilerledim? Bir saatte Ünyon hanına gelmiştim. Sansör dairesindeki odamızda Hüsrev Bey'le akşama kadar dertleştik. İstiyorduk ki İsa'nın sesi bu ârsız sineklere kondukları vücudun bir leş olmadığını söylesin, İstanbul'un zapt edilmiş bir Moskova, kazanılmış bir Waterloo, kurtarılmış bir Kudüs olmadığını bağırsın.

Gece nöbete girdim. Matbuât Müdüriyeti gazetelerin kontrolü için birkaç memur göndermişti. İtilâf orduları hesabına da Yahudi, Rum ve Ermenilerden birkaç memur vardı. O akşam hizmete gelmiş olan İtilâf zabitlerine kendimi ve vazifemi anlattım. Fransız Sansör Şefi Harbiye Binbaşısı Le Reverend ve nezaretçi zabit Yüzbaşı M. Lavalet idi.

Lorevan sert, suratsız, kurumlu Türklerden hiç hoşlanmayan bir adamdı. Biraz dolaşıp gitti. Ben Lavalat'la ahbap olmuştum. İtilâf sansör memurlarının çıkarmak istedikleri lehimize yazılmış makaleler için yaptığım müracaatları nezaketle kabul etti. Esasen bütün gazeteler o günkü Franşe Despere alayının tafsilâtı ile dolu idi. Bunları okudukça, bunların Türkçe olmayan gazetelerdeki resimleri gördükçe varlığım eziliyor ve Türklüğüm isyan ediyordu.

"...Sanki Hâbil'in kanını içmiş gibiyim, o kadar gönlüm bulandı; sanki tufanda yüzmüş gibiyim, o kadar göğsüm tıkandı; sanki Eyüp ile bir döşekte yattım, o kadar hastayım; sanki Musa'nın ardından yıllarca süründüm, o kadar

BEN HİÇ ŞARAP İÇMEM!

Hapisane müdürü inanmadı, adeta alay ettiğime zahip oldu

Bu nasıl cezaydı? Niçin benim muhâkememi benim hükümetim yapmıyordu? Bu adamlar beni idam mı etmek istiyorlardı? Fakat bu asırda bir adamı diri diri gömen idam cezası var mıydı? Burası oda değil, Firavunların lâhiti ve Engizisyonun mahzeni idi.

Kafatasımın içindeki taaccüblerin sür'ati nisbetinde odada dolaşıyorum. Bir aralık pencere önünde durdum. Cebimden *Meprizon*'u çıkardım. Vapurda ilk okuduğum sahifeleri açtım. Ne zalim tesadüf *Silvio* da hapsedilmiş. O da siyasî mahkûm ve belki o da idam edilecek. Fakat bir asır evvel ona gösterilen insanlık ve nezaket ite şimdi bana yapılan muamele arasında hiç bir benzeyiş yok!

Silvio[20] yazıyor:

"...Beni 13 Teşrînievvel [Ekim] 1820'de tevkif ettiler... O uğursuz cuma gününün akşamı hapishane memuru beni bana tahsis edilen odaya getirdi. Ceplerimde ne varsa, ilerde yine bana iâde edilmek üzere, kendisine teslim etmemi rica etti ve hürmetkârane bir tavır ile "Bonsuvar"[21] diyerek gitmek üzere döndü.

Azizim, dedim, lûtfen… Ben bugün yemek yememiştim, bana bir şeyler gönderir misiniz?

Derhal, dedi, lokanta şuracıkta... Hem öyle nefis şaraplar var ki!..

Ben şarap içmem. Hapishane memuru alay ettiğime zâhib oldu [zannına kapıldı].

---

[20] Tefrikada "Sibilobyo" şeklinde yazılan bu kelime Silvio olmalıdır (İ.Ö.).

[21] Fransızca "iyi akşamlar" anlamında (İ.Ö.).

Ciddi söylüyorum, dedim, ben hiç şarap içmem.

Yazık, dedi, zât-ı âliniz böyle yalnız, daha çok sıkılacaksınız.

Fikrimi değiştirmediğimi görünce çekilip gitti. Yarım saat geçmeden yemeğim geldi."

120 sene evvel bir Avusturyalı gardiyan ile bir İtalyan mahkûmu ve şimdi bir Fransız bahriye zabiti ile bir Türk yüzbaşısı... Yıllar ve tekâmüller bazı tabiatlar üzerinde hiç bir tesir yapmamış, hattâ bazı tabiatları vahşiliğe ve canavarlığa doğru götürmüştür. Senelerden sonra anlatmak mecburiyetinde kaldığım şu hikâye acaba bazı yüzleri kızartacak mıdır? Onlar galiba bu hikâyenin benimle beraber buz betonlar arasında katılıp kalacağına yahut benimle beraber kurşuna dizileceğine kâni idiler. Bu kanaati hapisliğimin daha ilk günü tahmin etmiştim. Sonradan dinlediğim şeyler bunun böyle olduğuna şüphe bırakmadı. Zaten böyle olmasaydı bu adamlar, eski ve yüksek Fransız medeniyetine karşı bu kadar keyfî ve pervasız hareket edebilirler miydi?

O gün ben de yemek yememiştim. Fakat yemek değil, lâf söylemeğe bile müsaade etmiyorlardı.

Geziniyorum, oda çok küçük. Köşeden köşeye yedi adım... Buhranlı düşünceler biraz yatıştıktan sonra üşüdüğümü duymağa başladım. Isınmak için biteviye [sürekli] omuzlarımı kaldırıp indiriyordum. Saatsiz bir zaman geçmek bilmiyor. Fakat meçhul bir âkibetin zamanını ölçmekte ne fayda var? Bu sağır betonların kırık pencereyi iki katla ören demirlerin ve bu iki katlı demir kapıların zamanla ne alâkaları var? Bir arlık ellerimi pencerenin kenarına dayayarak sıçradım. Altmış santimetre derinliğindeki girintinin içine oturdum. Rüzgârın duvara çarparak yığdığı kar pencereye kar yükselmişti. Karşısında büyük bir bina manzarayı temdîd ediyor [uzatıyor], sol tarafta kirli bulutlarla örtülü bir sema parçası görünüyordu.

Ortalık kararıyor... Hüsrev Bey'in telefon mükâlemesi, Harbiye Nezareti'nin teşebbüsleri, bir ses, bir ziyaret... Hiç bir şey yok. Büzülerek oturduğum pencere içinde daha çok üşüdüm. Dallardan dökülen karları rüzgâr dağıtarak demirlerin arasından yüzüme püskür(t)üyordu. İndim. Odam iyice kararmıştı. Taşlar gittikçe zalim bir soğuklukla ayaklarımı donduruyor. Geziniyorum ve gezindikçe yoruluyorum. Diz çöktüm. Dizlerim daha çok üşüdü, artık duvarları göremiyorum... Gündüz odayı adımlamış olmam işime yaradı. Hesapsız gezersem, bazen dört adım sonra kafamı duvara çarptığım oluyordu.

Gezmek, fakat bir insan tahammülü kaç saat devam edebilir? İşte hemen dört saatten beri odamın kutru [çapı] üzerinde gidip geliyorum. Ya bu soğuk? Gittikçe artan bu soğuk... Vücudumun sıcaklığı buna kaç saat dayanabilecekti? Gecenin saatleri dondu, gecenin rengi dondu, gecenin sesleri dondu. Donmayan ve ölmeyen ben kaldım... Donmamak ve ölmemek için gezmek ve omuzlarımı kaldırıp indirmekten başka vâsıtam yoktu. Fakat artık bu türlü ısınmağa da imkân kalmamıştı. Kaputumun ağırlığı omuzlarımı yara etmişti. Göğsümü açtım, pencerenin karşısında durdum, tabiatın hükmünü ta'cîl etmek [hızlandırmak] istiyorum. Burası tam bir mezar... Ben niçin hâlâ canlıyım? Hiç ses yok… İşte mezarda olmayanlar bile ölmüş... Bir katran kuyusundayım, karanlık o kadar koyu... Üşüyorum ve ölmüyorum. Göğsümü kapadım… Şimdi başka bir ihtiyaç… Yaşayanların yer ve zaman bilmeyen bir ihtiyacı... Kime anlatmalı... Ne kapıda nöbetçi, ne sesimi işitecek bir kulak. Bana yalnız yedi adımlık gezinme ve nefes almak hürriyeti veren bu odadan kendi elimle bu imkânı nasıl kaldırabilirdim? Mesprison gene imdadıma yetişti: Yapraklarını birer birer kopardım ve şeker külahı şeklinde bükerek istifâde ettim, pencereden attım.

Bazan bayat bir et yığını halinde kapının arkasına yıkılıyorum. Taşlara temas eden her uzvum soğuk bir ateşe değmiş gibi sızlıyor, kalkıyorum. Mesprisous bir işime daha yaradı. Mukavva kabını yırttım. Dizlerimin altına koyarak yere çöktüm. Şimdi beş on dakika dinlenmek mümkün oluyordu. Fakat ayaklarımın ucu ile dizlerimin teşkil ettiği dört zayıf nokta üzerinde ne kadar durabilirdim? Yedi adım gezintisi ile münâvebe ederek mezarımın şu müthiş cehennemine mukâvemete çalışıyorum. Bu cehennem... Bunu ne âşık Dante, Beatris'e[22] gösterebilmiş, ne Amâ Milton[23] karanlık hayatında böyle bir azap şiiri yazdırabilmiştir.

Hapisanenin üstünden donuk bir projektör karlı dalları ve karşıda yalnız bir cephesini görebildiğim bir binanın siyah duvarını aydınlattı. Biraz sonra yırtık bir ay parçası pencerenin çerçevelediği mor bir boşlukta göründü. Bu kırık ay yürüyordu, bu yırtık parça kır attan çok yüksek ve ihtiras süngülerinden çok uzaktı. Karlara çarptıktan sonra daha beyazlaşarak pencereden içeriye doğru açılan bir sorguç odamın katranlarını eritti. Türbemde yeni bir kuvvet ve mukâvemet kandili yanmıştı. Bu kandil kimindi? Bunu türbeme asan el galiplerden korkmuyor miydi? Onların esirgediği şeyi bana nasıl veriyordu? Acaba bu da bir hakaret sayılacak mıydı? Fakat bu "Göklerin hasta yolcusu" ne çabuk gidiyor! İşte karşıki binanın damı üzerinde… Biraz sonra bu damın arkasına düşecek ve odam yine bir kömür kuyusu olacak. Bir İngiliz şairi bu sarı yolcuya hitap ederken

"Güneşten mi kaçıyorsun?
Karanlıklarda şifa mı arıyorsun?" diyordu... Kimbilir?

---

[22] *Beatrice*, *İlahî Komedya*'nın yazarı *Dante (1265-1321)'nin*, çocukluğunda görüp *âşık* olduğu kız olup, kendisine için şiirler yazmıştır (İ.Ö.).

[23] John *Milton* (1608 - 1674): Batı dünyasında Homeros'tan sonra en ünlü *kör* şair (İ.Ö.).

O hep gidiyor, güneşten yalnız buzlu bir ziya aksettirerek kaçıyor. Gözlerim merhamet dilenirken o "mahkemede söylersin!" diyen zalim ve cansız bir el gibi beni bırakıp gitti, Karşıki binanın yüksek duvarından karlar üzerine açılan siyah bir örtü sel gibi odama doldu.

Uzaktan silâh sesleri geliyor. Şehir ve gece küçük namIuların sesini ne kadar büyütüyor! Bazan birkaç silâh birden, birkaç batarya gibi patlıyor. Ne oluyor? Benden başka hakaret mücrimleri mi var? Zafer alayı Türk kurbanları ile mi tes'îd ediliyor? Yoksa... Evet, bu da çok muhtemeldi. Şerefleri, tarihleri ve insanlıkları zedelenen Türkler yine bir mucize mi gösteriyorlar?.. Hâlâ bilmiyorum.

Sabah ayazı çok sert... Kaputum artık beni muhafaza edemiyor ve artık omuzlarımı oynatamıyorum.

Mendilimi pencereye gererek biraz kurutmak istedim. Fakat ceplerim bomboştu...

Sabah... Karlar donuk bir beyazlık aldı; dallar, uzun tırtıllarla dolmuştu... Küçük kanat sesleri ve tek tük cıvıltılar. Sabah oluyor.

Bir Yudum Kahve

Hapisanenin üst katından inen bir ayak sesi merdivenlerde gümlüyor. Galiba benden başka mahpuslar da var. Yahut benim için yukarıya ayrıca muhafızlar konmuştu...

Dış kapının kalın demiri gıcırdadı. Mavi kalpaklı ve eski elbiseli bir Fransız neferi karları kıtırdatarak taflanlı[24] yoldan geçti. Silviyo'yu hapisane penceresine gelen karıncalar eğlendirmişler, bu nefer bana hiç bakmadı bile. Ne yapmak istiyorlar? İnsanî ve beynelmilel [uluslararası] kanunların

[24] Taflan: Gülgillerden kalın ağaççık (İ.Ö.).

idam edemeyeceği bir adamı açlık ve soğukla mı öldüreceklerdi? Buna Fransızların vicdan ve kanunu ne diyecekti? Sonra düşündüm, sen burada herhangi bir hastalıktan ölmüş olacaksın; ne Fransızların vicdanı, ne beynelmilel kâideler hakikati bilmeyecek ve sorgusuz galiplere kimse lanet etmeyecek. Sen bir tedbirin ilk kurbanısın; sen ölecek ve haksızlığa isyan edecek ruhlara korku vereceksin.

Ortalık aydınlandı; köşede dizlerim "Mesprisons"nun kapları üstünde dinleniyorum. Ayak seleri, sonra kapıda dönen anahtarın gıcırtısı. Kalktım, demir kasketli üç asker içeriye girdiler. Bir elinde kirli bir matravar.

Size kahve getirdik, yüzbaşı diye uzattı.

— Teşekkür ederim, dedim, kahveye ihtiyacım yok; fakat odamı değiştirmek mümkünse.

Yüzbaşıya söyleyelim.

Hakikaten odanız çok fena... Siz şimdilik biraz kahve içseniz, soğuğa karşı çok iyidir, yüzbaşım.

Kırmızı yüzlü, sevimli asker mataradan çinko maşrapaya kahve doldurarak uzattı. Neferin bu nezaketini kırmak istemedim. Bir yudum aldım.

Odama ve bana baktılar... Acıdıkları gözlerinden okunuyordu. Sessiz çıktılar. Bana kahve veren nefer tekrar döndü, kapının dışında duran bir gaz sandığını getirip köşeye koydu.

Üstünde dinlenirsiniz, yüzbaşım, diyerek selâmlayıp çıktı. Oh, bu Fransızlar ne insan adamlardı. Oturdum, yumuşak bir koltuğa gömülmüş gibiydim. Dizlerimi uğuşturarak biraz ısıttım. Göz kapaklarımın içinde iğneler var, kapayamıyorum.

Güneş ayazın şiddetini biraz kırdı. Uyumak istiyorum. Yine bir anahtar sesi, yine o iyi kalpli asker:

Affedersiniz, yüzbaşı, diyor, sandığı alacağım. Odanız yarım saat sonra değişecek, belki bizim yüzbaşı gelir de...

Peki, alınız, fakat başka bir ihtiyacım var.